

MÜHAZİRƏ 2

COĞRAFIYANIN TƏDRİSİ METODİKASI

KAFEDRA : Azərbaycan coğrafiyası və coğrafiyanın tədrisi metodikası kafedrası

MÜƏLLİM: Dos. Nərminə Seyfullayeva

MÖVZU: Coğrafiya tədrisi metodikasının tədqiqat metodları

MÜHAZİRƏNİN PLANI

1. Metod nədir
2. Tədqiqat metodu nədir
3. Nəzəri tədqiqat metodları
4. Empirik tədqiqat metodları
5. Metodiki tədqiqatın məntiqi quruluşu.
6. Aparılan elmi- tədqiqatların əsas istiqamətləri

OXUYARAQ ÖYRƏNƏ BİLƏRSƏN, LAKİN ANLAMAQ ÜÇÜN SEVMƏK TƏLƏB OLUNUR!

Şəmsi TƏBRİZİ

AÇAR SÖZLƏR

1. Nəzəri metodlar	2. Empirik metodlar
3. Analogiya	4. Modelləşdirmə
5. Müqayisə metodu	6. İnduksiya
7. Tarixi metod	8. Müşahidə
9. Eksperiment	10. Deduksiya
11. Tipologiya	12. Sintez
13. Ümumiləşdirmə	14. Statistik

Metod nədir – Metod tədqiqatçının, jurnalistin, müəllimin, müəyyən məqsədə çatmaq, vəzifəni yerinə yetirmək, [araşdırma](#) aparmaq üçün sistemli şəkildə atdığı addımlar, istifadə etdiyi üsulların cəmidir.

Metodlar

- müəllim dərslər prosesində şagirdləri başa salmaq üçün
- tədqiqatçı elmi işini tamamlamaq üçün
- tələbə buraxılış işini yazmaq üçün
- magistr dissertasiya işini yazmaq və müdafiə etmək üçün və s. harada tətbiq edilir.

Müasir pedaqogikada elmi- tədqiqat və təlim metodları mövcuddur

TƏDQIQAT METODLARI – ilk növbədə tədqiqatın özü nə deməkdir. Tədqiqat elmi biliklərin artırılması və onların tətbiq edilməsi üçün yeni sahələrin axtarılması məqsədi ilə ardıcıl olaraq həyata keçirilən elmi fəaliyyətdir.

Bir şeyi və ya onun xüsusiyyətlərini öyrənmək, müəyyənləşdirmək məqsədilə aparılan dəqiq elmi araşdırmalardır. Tədqiqat -elmi-tədqiqat mövzusunun seçilməsi, hipotezin (fərziyyənin) qoyuluşu, tədqiqatların növləri və tədqiqat metodları, materialların toplanması, müvafiq tədqiqat strukturları, akademik yazı qaydaları əsasında fəaliyyəti əks etdirir.

Tədqiqatlar fundamental və tətbiqi olmaqla iki qrupa ayrılır. *Fundamental tədqiqatlara* – yeni biliklərin istifadəsi ilə əlaqədar hər hansı bir məqsəd olmadan onların əldə edilməsinə yönəldilmiş eksperimental və ya nəzəri tədqiqatlar aid edilir. Onların nəticələri fərziyyələr, nəzəriyyələr, metodlardan və s. ibarətdir. Fundamental tədqiqatlar əldə edilmiş elmi nəticələrdən praktikada istifadə edilməsi imkanlarının aşkar edilməsi üçün tətbiqi tədqiqatların aparılması haqqında tövsiyələr, elmi nəşrlər və s. ilə başa çatır. *Tətbiqi tədqiqatlar* – konkret praktiki məsələlərin həll edilməsi məqsədi ilə yeni biliklərin əldə edilməsinə yönəldilmiş orijinal işlərdən ibarətdir. Tətbiqi tədqiqatlar fundamental tədqiqatların nəticələrindən istifadə edilməsinin mümkün yollarını, əvvəllər formalaşdırılmış problemlərin həlli üçün yeni metodları müəyyənləşdirir.

Tədqiqatlar keyfiyyəti ilə səciyyələnir:

- tədqiqatın məzmun tamlığı: mövzunun düzgün seçilməsi, həcmi, genişliyi, zənginliyi;
- tədqiqatın dəqiqliyi: heç bir səhvə yol vermədən nəticəyə yaxınlaşmaq, tədqiqat mövzusunun baza anlayışlarını təşkil edən faktları, mühüm müddəaları dərk edərək seçə bilmək;
- tədqiqatın ədalətliyi: tədqiqatda iştirak edən müxtəlif tərəflərlə ünsiyyət yaratmaq, bütün məsələlərin həllində düzgün mövqedə olmaq bacarığı;
- tədqiqatın dərinliyi: aparılan tədqiqat işinin mahiyyətini, səbəb və nəticə əlaqələrini araşdırmaq;
- tədqiqatın şüurluluğu: istifadə edilən faktların, müddələrin düzgünlüyünə əmin olmaq, onları arqumentləşdirmək;
- tədqiqatın elmiliyi: tədqiqat mövzusunun təhlil etmək, elmi əsaslara istinad edərək tətbiqə hazırlaşmaq;
- tədqiqatın ümumiləşdirilməsi: tədqiqat mövzularını bloklar üzrə üzləşdirmək, prosesdə inkişaf və dinamikanı götürmək;
- tədqiqat nəticələrinin praktikada istifadə olunması: tövsiyələrin hazırlanması, tətbiqi üçün üsul və priyomları seçə bilmək bacarığının olması.

Tədqiqatın keyfiyyəti onu aparən tədqiqatçının şəxsi keyfiyyətlərindən – – tədqiqatçının dünyagörüşünə malik olmasından; tədqiq edəcəyi sahəni mükəmməl bilməsindən; obyektiv və ədalətli olması, şəxsi hislərinə qapılmamasından; ünsiyyət qurmağı bacarmasından; tədqiqat apardığı zaman proseslərə müdaxilə etməməsindən; kompüter texnologiyalarından istifadə səriştəsindən ; tədqiqat nəticələrini elmi cəhətdən əsaslandırmasından; fikirlərini aydın şəkildə izah etməyi bacarmasından və s.-dən aılıdır.

Elmi Tədqiqat obyektləri öyrənənləri, öyrədənləri, idarəedənləri və s. əhatə edə bilər. Belə tədqiqatlar pedaqoji tədqiqatlar adlanır. Elmi- tədqiqatlar məktəblərdə, pedaqoji müəssislərdə, dövlət və özəl müəssisələrdə aparılır.

Tədqiqatın obyekti məktəbəqədər təhsil pilləsi; ibtidai təhsil pilləsi; əsas təhsil pilləsi; orta təhsil pilləsi; bakalavr təhsil pilləsi; magistr təhsil pilləsi və s. –dir. **Tədqiqatın subyekti** -kiçikyaşlı məktəblilər; yuxarı sinif şagirdləri, müəllimlər; direktorlar və direktor müavinləri; valideynlər; digər peşənin mütəxəssisləri və s. –dən ibarət ola bilər. Subyekti müəyyən edərkən onların müqayisə oluna bilməsi nəzərə alınmalıdır.

Pedaqoji tədqiqatlar aşağıdakı metodların köməyi ilə həyata keçirilə bilər:

1. Nəzəri tədqiqat metodu.
2. Empirik tədqiqat metodu.
3. Riyazi tədqiqat metodu.

NƏZƏRİ TƏDQIQAT METODLARI- aparılan tədqiqatın nəticələrinin ümumiləşdirilməsi və sistemləşdirilməsi yolu ilə məktəbdə coğrafiyanın təlimi prosesinin öyrənilməsinə, problemlərin üzə çıxarılmasına xidmət edir. Nəzəri tədqiqatların tətbiq edilməsində əsas məqsəd öyrənilən proses və hadisəyə aid qanunauyğunluqların aşkar edilməsinə və formalaşdırılmasına nail olmaqdır. Bu metod toplanmış ədəbiyyat və elektron materiallarının təhlilinə əsaslanır. Bu metodun köməyi ilə əvvəllər digər tədqiqatçıların bu sahədə apardıqları işlər öyrənilir və bu, tədqiqatçıya müəyyən bilik və məlumatlar toplamağa imkan verir. Nəzəri metodlar məntiqi və formalaşdırılmış qruplara ayrılır.

Məntiqi metodlara – analiz, sintez, induksiya, deduksiya, ümumiləşdirmə, topoloji yanaşma, ideallaşdırma və analogiya daxildir.

Formalaşdırılmış – sistem- struktur, müqayisə, tarixi yanaşma, statistik, modelləşdirmə daxildir.

Analoq metodu- öyrənilən obyekt və hadisələrin hər hansı bir əlamətlərinin , xüsusiyyətlərinin, əlaqələrinin əsasında oxşarlıqlarının aşkar edilməsinə əsaslanır.

Tarixi metod

Bu metod məsələyə müxtəlif illərdə olan yanaşmanı üzə çıxarır, müxtəlif dövrlərdə şagirdlərin coğrafiya fənni üzrə təlim nəticələri, bilik və bacarıqlarının qiymətləndirilməsinin müqayisəsi ilə təhlil olunur.

Modelləşdirmə

Bu metodun mahiyyəti – hər hansı coğrafi hadisə və ya prosesə aid digər formada oxşarını vermək və onu tətbiq etməklə aparmaqdır. Belə ki, tədqiqatçı hər hansı dərəcə mövzusunun konspektini təklif etdiyi metoda əsasən model olaraq təqdim edir və müəllimin işini şagirdlərin fəaliyyətini fərz edir, alınacaq nəticələrə dair proqnozlar verir.

Analogiya və ya bənzətmə

Bu metodun köməyi ilə coğrafi obyekt, hadisə və proseslərə dair təsəvvürləri formalaşdırmaq, onun özünəməxsusluğunu canlandırmaq mümkündür.

İdeallaşdırma

Bu metod öyrənilən obyektə müəyyən əlamətləri özündə birləşdirən vahid, bütöv kimi baxmağı və bu zaman digər əlamətləri nəzərə almamağı tələb edir. Məsələn təlim zamanı sinifdəki şagirdlərə differensial yanaşmağa, onların yaradıcılığının üzə çıxarılmasına təkan verir, öyrənilən obyekt və hadisənin ideal kimi qiymətləndirilməsi, şagirdlərə təlim prosesində fərdi yanaşmağa, əqli qabiliyyətinə görə («zəif», «orta», «güclü») yanaşmağa imkan verir. Şagird şəxsiyyətinin digər xüsusiyyətləri nəzərə alınmır.

Tipoloji yanaşma

Bu metodun mahiyyəti öyrənilən coğrafi hadisə və obyektləri hər hansı xüsusiyyətinə, müəyyən əlamətlərinə görə qruplaşdırmağa, təsnifat etməyə imkan yaradır. Məsələn təlim metodlarının təsnifatı əyani vasitələrin qruplaşdırılması, müstəqil və praktik işlərin bölgüsü, fəal dərslərin mərhələləri üzrə coğrafi biliklərin məzmunu və s.

Sistem-struktur yanaşma

Bu metod mürəkkəb quruluşa malik olan hər hansı obyekt və hadisənin bütövlükdə yəni bir-biri ilə əlaqədə olan sistem kimi öyrənməyə imkan verir . Məsələn, coğrafiyanın tədrisi prosesində əsas diqqət müəllim və şagirdlərin fəaliyyətləri arasındakı əlaqənin araşdırılmasına yönəldilir. Coğrafiya dərslərinin planlaşdırılması zamanı sistem-struktur yanaşma metodunun tətbiq edilməsi məzmun standartının reallaşdırılmasına, təlim nəticələrinin yerinə yetrilməsinə, dərslərin mərhələləri üzrə tələblərin yerinə yetrilməsinə, əyani vəsaitlərin mövcudluğu və məzmununa müvafiq olmasına. Dərslərdə refleksiyanın yaradılmasına sistem kimi baxılır.

Müqayisə metodu

Bu metodunun tətbiqi şagirdlərdə xüsusilə tənqidi təfəkkürün inkişafına səbəb olur, tədqiq edilən məsələnin özünəməxsus xüsusiyyətlərini daha aydın təsəvvür etməyə imkan verir.

RIYAZI- STATİSTİK TƏDQIQAT METODLARI

Bu metodun köməyi ilə tədqiqatın modeli yaradılır, informasiyanın dəqiqliyi yoxlanılır, fakt və hadisələr təhlil olunur və qiymətləndirilir. Bu metod şagirdlərin müvəffəqiyyətinin müəyyən olunmasında istifadə olunan bal sisteminə əsaslanır. Bu statistik məlumatlar nəticələri analiz etmək üçün metodik baza rolunu oynayır. Riyazi metod eləcə də əldə edilən məlumatları təsnif etməyə, onları müəyyən xüsusiyyətlərinə görə qruplaşdırmağa imkan verir.

EMPIRİK TƏDQIQAT METODLARI- tədqiq edilən problem üzrə faktların toplanması, əldə edilən nəticələrin yoxlanılması və dəqiqləşdirilməsi məqsədi ilə istifadə olunur. Empirik metodlara sorğu anketləri; söhbət; dialoq, monitoring; müşahidə; eksperiment; qruplarla iş; müsahibə; test tapşırıqları daxildir. Empirik metodlar müşahidə, təcrübənin öyrənilməsi və eksperiment olmaqla qruplara ayrılır.

Müşahidə

Pedoqoji prosesi müəyyən vaxt ərzində ardıcıl olaraq müşahidə etmək, nəticələri təhlil etmək, müəllim və şagird fəaliyyətini düzgün qiymətləndirmək üçün ən qiymətli vasitədir. Müşahidə metodu ciddi və obyektiv aparılmalıdır, dərs, ekskursiya və ya dərskənər məşğələlərdə yerinə yetirilməlidir. Müşahidələr sistemətik və məqsədyönlü şəkildə aparılmalıdır. Müşahidə olunan obyekt dəqiq təsvir edilməlidir.

Anket-sorğu

Bu metodu müəllim, şagird və valideynlər arasında aparılmalıdır. Seçilmiş mövzuya aid suallara yazılı cavab tələb olunmalıdır. Qısa vaxt ərzində çox saylı respondentlərdən kifayət qədər suala cavab alınması, onların müqayisəli təhlili, nəticənin çıxarılması tədqiqatçıya nisbətən asan yolla geniş faktlar toplamağa imkan verir. Anket sorğudakı suallar dəqiq olmalı, respondentlərdə çəşqinliq yaratmamamlı, onlara öz təkliflərini vermək üçün şərait yaratmalıdır.

Yoxlama yazı işləri

Emprik metodlar içərisində əhəmiyyəti böyükdür. Verilmiş problem əsasında respondentlərin hazırlıq səviyyələri daha ətraflı təhlil oluna bilər. Tədqiqatın mövzusuna uyğun olaraq respondentə verilən problem haqqında geniş yazır və bu tədqiqatın aparılmasında istifadə olunur.

Esse metodu

Esse fransız sözü olub, mənası sınaq, təcrübə, deməkdir. Essenin məqsədi sərbəst düşüncəni müəyyən etməkdir. Essədə məqsəddəki fikri bildirmək üçün yanaşma, təhlildən istifadə edilir. Esse problemin sərbəst şəkildə qoyuluşudur..

Essenin strukturu 3 hissədən ibarət olur.

- 1) Giriş;
- 2) Əsas hissə;
- 3) Nəticə.

Esse-yə verilən tələblər

Essenin həcmi kiçik olmalı (400-600 söz) , konkret olaraq bir məsələni əhatə etməli və həmin məsələdən kənara çıxmaq məsləhət görülmür, məntiqi ardıcılığa əməl etmək tələb olunur. Esse səmimi yazılmalı, rəsmi olmamalı, ədəbi dilin normalarına, orfoqrafiya qaydalarına əməl edilməli, durğu işarələri yerli-yerində qoyulmalıdır

Dialoq metodu

Ardıcıl sualvermə üsulu ilə tədqiqat üçün tələb olunan materialların respondentdən alınmasıdır. Ardıcıl sualvermə üsulu ilə respondentin söhbət edilir və tədqiqat üçün lazım olan materiallar əldə edilir.

Məktəb sənədlərinin öyrənilməsi

Tədqiq olunan problemin öyrənilməsində bu metod çox mühüm metod kimi istifadə olunur. Bura arxiv sənədləri, sinif jurnalları, summətiv qiymətləndirmə sənədləri, formativ qiymətləndirmə jurnalları, metodbirləşmənin iş planı, dərslərin işməlləri, inteqrasiya cədvəlləri, şagirdlərin iş dəftərləri, təcrübə avadanlıqları, bir

sözlə şagird «portofolosunu» araşdırmağa istiqamətlənməli, yəni vəsaitlər və s.-in sayı, keyfiyyəti, istifadə yararlığı yoxlanılmalı və mənbələrə istinad edilməlidir.

Test tapşırıqları – son illər daha geniş tətbiq edilir. Daha çox sayda faktik material əldə etməyə imkan verir. Testlərin cavablarının ümumiləşdirilməsi tədqiqatçıya sistemləşdirmək, təsnif etmək imkanı verir.

Pedaqoji eksperiment

Pedaqoji eksperiment – coğrafiya tədrisi metodikasının ən mühüm tədqiqat metodlarından biridir. Ümumiyyətlə tədris metodikasına aid mövcud olan problemlərin elmi şəkildə tədqiq olunması pedaqoji eksperiment vasitəsi ilə əsaslandırılır.

Tədqiqatçı tərəfindən formilə edilmiş fərziyyənin, nəzəriyyənin, konsepsiyanın doğruluğunu yoxlamaq məqsədi ilə təşkil edilmiş təlim təcrübəsidir. Bu tədqiq pedaqoji hadisəyə nəzarət etməyə imkan verir. Pedaqoji eksperiment müəyyən şərtlərə cavab verməklə həyata keçirilməlidir. Onun təşkili üçün fərziyyəyə uyğun tədris-metodiki materiallar hazırlanmalıdır. Pedaqoji eksperimentin növləri çoxdur. Vaxtına görə- uzun müddətli və qısa müddətli ola bilər.

Öyrənilən hadisənin tərkibinə görə- sadə, mürəkkəb ola bilər.

Təşkilinə görə- laborator, təbii, kompl ola bilər.

Məqsədinə görə- nəzarət, formalaşdırıcı, təsdiqedic

Məktəb sənədlərinin öyrənilməsi

Elmi –metodik tədqiqatın əsas mərhələləri

Mövzünün seçilməsi

Tədqiqatın probleminin qoyulması

Tədqiqatın obyektinə və predmetinin seçilməsi

Tədqiqatın işçi fərziyyəsinin irəli sürülməsi

Tədqiqatın məqsədinin təyin edilməsi

Tədqiqatın vəzifələrinin təyin edilməsi

Tədqiqatın metodlarının seçilməsi

Elmi –metodik tədqiqatın əsas mərhələləri

8. Pedaqoji eksperimentin təsdiqedic mərhələsinin keçirilməsi

9. Pedaqoji eksperimentin formalaşdırıcı mərhələsinin keçirilməsi

10. Öyrədici eksperiment mərhələsinin keçirilməsi

11. Tədqiqatın nəticələrinin çıxarılması

12. Əldə edilmiş nəticələrin praktik əhəmiyyətini göstərin

YEKUN

Hər hansı tədqiqat işi müxtəlif metodlar vasitəsi ilə yerinə yetirilməlidir.

Tədqiqatın sonunda alınan nəticələr ümumiləşdirilməli və təsirə məruz qalmadan yekunlaşdırılmalıdır. Tədqiqatçının gözlədiyi, əldə etmədiyi nəticələri təklif kimi irəli sürməlidir. Tədqiqat üçün ilk növbədə seçilmiş mövzunun aktuallığı əsaslandırılmalı, bu mövzu haqqında hansı tədqiqatların aparılması araşdırılmalı, mövzuya dair fərziyələr irəli sürülməli, müşahidələr aparılmalı, nəticələr çıxarılmalı, mövzu yekunlaşdırılmalı və təkliflər verilməlidir.

Ədəbiyyat

1. Coğrafiyanın tədrisi metodikası. Dərslik. N.Seyfullayeva. Bakı. 2011
- 2.Orta məktəblərdə coğrafiya təliminin metodikası (B.Bibikin redaktəsi ilə) «Maarif» 1978.
- 3.Metodika prepodavaniə qeoqrafii Pod redaküiey E.Tamojney Moskva 2008
4. Proektnə deətəlğnostğ uçahixsə qeoqrafia 9-11 klassı.N. Yakovleva Volqaqrad 2008
5. Tədqiqatın konsepsiyasının müəyyənləşdirilməsi - İntiqam Cəbrayılov. Təhsil Problemləri İnstitutu